

CELÂLEDDİN ES-SUYÛTÎ VE TARİHÇİLİĞİ

Erkan Göksu*

Özet: Arap dilinde en fazla eser kaleme alan müellif olarak tanınan Celâleddin es-Suyûtî, İslam âleminin en önemli din âlimlerinden biri olarak kabul edilmektedir. İslami ilimlerdeki şöhretiyle ön plana çıkan es-Suyûtî'nin az bilinen yönlerinden biri de tarihçiliğidir. es-Suyûtî'nin başta “Hüsnü'l-Muhâdara fi Ahbâri Mısr ve'l-Kâhire” ve Târîhu'l-Hulefâ” olmak üzere kaleme aldığı tarih eserleri, bugün bile tarihçiler tarafından müracaat edilen temel kaynaklar arasındadır

Anahtar kelimeler: Celâleddin es-Suyûtî, İslam Tarihçiliği, Hüsnü'l-Muhâdara, Târîhu'l-Hulefâ

JALAL AL-DIN AS-SUYÛTÎ AND HIS HISTORIOGRAPHY

Summary: Jalaladdin as-Suyûtî, known as an author who wrote most of the works in the Arabic language, has been regarded as one of the most appreciated religious people. On the other hand, his historiography is not widely known. The works of history he wrote including “Husnu'l-Muhâdara fi Ahbâri Mısr va'l-Qâhira” and Tarîhu'l Khulafa” are the reference books that the historians mostly apply.

Key Words: Jalaladdin as-Suyûtî, Islamic Historiography, Husnu'l-Muhadara, Tarîhu'l Khulafa

* Araş. Gör. Dr., Kırıkkale Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi (e-posta: erkangoksu@hotmail.com)

Giriş

“Kalem oynatmadığı ilim dalı kalmayan” ve Arap dilinde en fazla eser veren müellif olarak tanınan Celâleddîn Ebu'l-Fadl Abdurrahmân b. Kemâleddîn Ebû Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Suyûtî eş-Şâfiî, 3 Ekim 1445 (1 Receb 849)'te Kâhire'de doğmuştur.¹ Müellif, babasının cedd-i âlâsının Acem'den olduğunu yahut Dımaşk'tan geldiğini ve Bağdad'ın doğu kısmındaki Hudayriye'ye yerleştiklerini söylemektedir.² Daha sonra dokuzuncu göbekten dedesi, Mısır'daki Asyût şehrine³ gelmiş ve es-Suyûtî'nin babası Kemâleddîn Ebû Bekr, hicri IX. asır başında bu şehirde doğmuştur.⁴ Şafiî fakihlerinden olduğu bilinen Kemâleddîn Ebû Bekr'in, Asyût'ta bir müddet kadılık yaptıktan sonra ilim tahsili için Kâhire'ye gittiği ve aralarında İbn Hacer, İzzeddin el-Kudsî gibi meşhur âlimlerin de bulunduğu birçok kişiden ders aldığı bilinmektedir.⁵

es-Suyûtî ve ailesinin köklü bir ilim geleneğine sahip olduğu görülmektedir. Nitekim onun ailesi, önemli bir mutasavvıf olan Humâmeddîn el-Hudayrî'den itibaren birçok tanınmış ulema yetiştirmiştir. Hatta bunlardan birinin, Emîr Şeyhun döneminde Asyût'ta bir de medrese kurduğu bilinmektedir.⁶ Aynı şekilde es-Suyûtî'nin övgüyle bahsettiği babası Kemâleddîn Ebû Bekr'in de Kâhire'de ilim tahsil ettikten sonra, icâzet alarak ders verdiği, hatiblik yaptığı, özellikle Şeyhûniyye Câmii'ndeki fıkıh tadrîsi ve Tolunoğlu Ahmed Camii'ndeki hutbeleriyle şöhret kazandığı ve Abbasî Halifesi el-Müstekfî'nin imamlığını yaptığı bilinmektedir. es-Suyûtî'nin verdiği bilgiye göre babası, zamanın değerli ulemâsından olup çeşitli İslâmî ilimler tahsil etmiş ve meslektaşları arasında temayüz eylemiş bir zâttır. Onun hocaları arasında İbn Hacer el-Askalânî, İzzeddin el-Kudsî gibi şahsiyetler vardır. Arkasında fıkıh ve nahiv alanında bazı

eserler bırakan Kemâleddîn Ebû Bekr, Mart 1451 (Safer 855) tarihinde vefat etmiş ve el-Karâfa'da defnolunmuştur.⁷

es-Suyûtî'nin annesi hakkında ise çok fazla bilgi bulunmamaktadır. Bununla beraber es-Sehâvî'deki kayda göre es-Suyûtî'nin annesinin Türk bir câriye olduğu ve es-Suyûtî vefat ettiğinde henüz hayatta bulunduğu anlaşılmaktadır.⁸

es-Suyûtî doğduğunda, babası Kemâleddîn Ebû Bekr'in kırk elli yaşlarında olduğu tahmin edilmektedir. es-Suyûtî'nin kıvrak zekâsı, babası tarafından değerlendirilmiş ve küçük yaşlardan itibaren eğitimi ile bizzat ilgilenmiştir. Ona Kur'an-ı Kerim'in büyük bir bölümünü ezberlettiği gibi, zaman zaman İbn Hacer'in hadîs meclislerine de götürmüştür. Ancak bu durum uzun süre devam edememiş, es-Suyûtî henüz 6 yaşında iken babası vefat etmiştir. Bunun üzerine onun eğitimini başta Kemâleddîn İbnü'l-Humâm el-Sivâsî olmak üzere babasının dostları üstlenmiştir. Sekiz yaşına basmadan Kuran'ı hıfzeden es-Suyûtî, tefsir, hadis ve fıkıh başta olmak üzere nahiv, me'ânî, bedî' ve beyân dersleri almıştır. İbn Dakîk el-İd'in "Umde"sini, en-Nevevî'nin "Minhâcü'l-fikh"ını, el-Beyzâvî'nin "Minhâcü'l-usûl"ünü ve İbn Mâlik'in "Elfîye"sini ezberlemiş, fıkıh, nahiv ve ferâ'iz öğrenmiştir.⁹

1461 yılı başlarında, henüz 17 yaşında iken Arapça okutmak üzere icâzet alan es-Suyûtî, aynı yıl ilk eseri olan "Şerhü'l-İsti'âze ve'l-Besmele"yi kaleme almış¹⁰ ve el-Bulkînî'ye sunmuştur. el-Bulkînî, bu esere bir takrîz yazmak suretiyle es-Suyûtî'yi taltîf etmiş ve vefatına kadar ona fıkıh hocalığı yapmıştır. Bu hocalar dışında Takiyyüddîn eş-Şiblî el-Hanefî'den hadis, Muhyiddîn el-Kâfiyecî'den fıkıh, tefsir, usul, nahiv ve me'ânî dersleri alan es-Suyûtî'nin, ilim ve tahsil hayatı boyunca yaklaşık yüz elli hocadan ders aldığı kaydedil-

mektedir.¹¹ Bu tahsil süresince başta Mısır dâhilinde bulunan Dimyât ve çevresindeki şehirler olmak üzere Suriye, Yemen, Hicaz, Hindistan, Mağrib ve Sudan yakınlarında bulunan Tekrûr gibi bölgelere ilmi amaçlı seyahatler yapmıştır.¹²

es-Suyûtî, zamanla çeşitli ilim dallarındaki tahsilini artırmış tefsir, hadis, fıkıh, dil ve edebiyat ilimlerini okutmak üzere birçok âlimden icâzet almıştır. İlk tadrîs vazifesine, el-Bulkînî'nin delaletiyle, 1465 (870) tarihinde Şeyhûniye Câmii'nde başlayan es-Suyûtî, buradaki fıkıh tadrîsiyle kısa sürede şöhret bulmuş, derslerini bazı müderrisler bile takip etmiştir. 1472 yılında Tolunoğlu Câmii'nde fetvâ vermeğe ve hadîs yazımına başlayan müellif, Emir İnal el-Aşkar'ın yardımı ile Hânkâhü's-Şeyhûniye'de hadîs tadrîsi ve yeri hâlâ Kâhire'de Bâbu'l-Kârafa'da bulunan Sultan Berkûk'un türbesinde de şeyhlik görevleri yapmıştır. 1486 tarihinde ise halife el-Mütevekkil Ala'l-lâh'ın emri ile o zamanlar Kâhire'nin en büyük ve evkafça en geniş Hânkâhı olan Baybarsiye şeyhliğine geçmiştir. Kayıtbay (ölm. 1495) zamanının sonlarına kadar, bu Hânkâh şeyhliğinin sağladığı imkânlar sayesinde refah içinde yaşamış, bu arada eserlerini rahatça yazmak için de vakit bulmuştur. Eserlerinin sayısının çokluğu ve diğer âlimlerle girdiği münakaşalar sebebiyle şöhreti artmış ve İslam dünyasının muhtelif bölgelerinden öğrenci ve ilim adamları kendisinden ders alabilmek veya bir mesele hakkında fetva istemek üzere onun yanına gelmeye başlamıştır.¹³

Bununla beraber bu dönemde aleyhine gelişen olaylar da yaşanmıştır. Bu olayların bazıları es-Suyûtî'ye karşı girişilen bir komplo niteliği taşımaktadır. Ancak müellifin bazı hareketlerinin de bu menfi olaylara sebep olduğu söylenebilir. Mesela 1495 yılında Sultan Kayıtbay'ın huzuruna teâmül hilâfına “taylasân” ile girmiş olması,

sultanın kızmasına sebep olmuş, es-Suyûtî bunun üzerine “el-Ehâdisü'l-Hisân fî Fazli't-Taylasân” adlı risalesini yazmıştır. Bu hâdiseden sonra Sultan Kayıtbay'ı ziyaretten imtina eden müellif, hastalığı döneminde bile onu ziyarete gitmemiştir. “Âlimlerin sultanları ziyarete bulunmamalarının sünnet olduğunu” ileri sürmüş ve bu mevzuda “Mâ Revâhü'l-Esâtîn fi Ademi'l-Meci'i İle's-Selâtin” unvanlı bir risale de yazmıştır. Bununla beraber Sultan Kayıtbay'ın vefatına kadar Baybarsiye'deki vazifesine devam etmiştir. Buna benzer hareketleri yüzünden düşmanları, aleyhindeki faaliyetlerini arttırmışlardır. Azledileceğini hisseden es-Suyûtî, halife el-Mütevekkil Ala'llâh ile olan münâsebetlerini sıklaştırmış ve İslâmî bilimlerdeki hâkimiyetine dayanarak ondan, bütün Mısır, Şam ve komşu İslâm memleketleri kadırlıklarının fevkinde, azl ve nasb yetkisine sahip olabileceği bir makama tayin edilmesini istemiştir (1496)¹⁴. Halifenin, es-Suyûtî'ye azl ve nasb hususunda da salahiyet tanıyan mühim bir vazifeyi tevcih etmekte olduğu duyulunca, kadılar ve bir kısım halk arasında umumî bir hoşnutsuzluk belirmiş ve bu hal, bundan vazgeçildiği anlaşılınca kadar da devam etmiştir.¹⁵

1497'de de Baybars Hânkâhı sûfîlerinin, tarikat icablarını yerine getirmediğini ileri sürerek, almakta oldukları yardımı kesen es-Suyûtî, bunların hışmına uğramıştır. Sufiler onu fâsıklıkla itham edip öldürülmesini talep etmişlerdir.¹⁶ Ona karşı fırsat kollayan muhaliflerinin arasında Emir Tumanbay da bulunmaktadır. Kendisine karşı birleşen muhaliflerinin faaliyetleri sonucu, muhakeme edilen es-Suyûtî, Baybarsiye Tekkesi meşîhatinden azledilmiştir. Bu hadise üzerine maneviyatı kırılmış ve insanlara olan güveni tamamıyla sarsılmış olan müellif, henüz kırk yaşlarında olduğu halde, Kâhire'de Nil nehri ortasındaki adacıklardan biri olan er-Ravzatü'l-Mikyâs (روضة

المقياس) 'a yerleşerek inzivaya çekilmiştir. 1500 yılında tahta geçen I. Tumanbay döneminde Sultan'ın hışmına uğrayacağı endişesiyle, kimse-
nin bulamayacağı bir yerde saklanmak zorunda kalmıştır.¹⁷ es-
Suyûtî, Kansuh el-Gavrî'nin saltanatı döneminde bu sıkıntıdan kurtu-
larak tekrar Ravza'daki evine dönmüştür. Bu dönemde başta Sultan
olmak üzere ileri gelen devlet ricâli nezdinde eski saygınlığına kavuş-
tuğu anlaşılmaktadır. Ancak o, ne kendisine teklif edilen yeni vazife-
leri ne de gönderilen hediyeleri kabul etmiştir.¹⁸

Hayatının son günlerini bu şekilde yaşayarak geçirmeyi tercih
eden es-Suyûtî, ıstıraplı bir hastalık devresini müteakip 17 Ekim 1505
(19 Cumâde'l-Ulâ 911) tarihinde vefat etmiştir.¹⁹ Kâhire'de Bâbü'l-
Karâfa dışında defnolunmuş, daha sonra kabri üzerine bir türbe yapıla-
rak mezarına ahşap bir sanduka işlenmiştir. Türbesi uzun bir müddet
çeşitli âlim ve emirlerin ziyâretgâhı olmuştur.²⁰

Eserleri

es-Suyûtî, "Hüsni'l-Muhâdara"da, ilim hayatına 1461
(866)'de başladığını ve o zamana kadar 300'e yakın eser telif ettiğini
söylemektedir.²¹ Ancak müellifin bu kaydından sonra da birçok eser
kaleme aldığı bilinmektedir. Brockelmann'ın buldukları kütüphane-
leri de zikretmek suretiyle verdiği listede eserlerinin sayısı 441'dir.²²
Bunun dışında es-Suyûtî'nin eserlerinin 500, 600, hatta 1194'e kadar
ulaştığını söyleyen araştırmacılar da mevcuttur.²³ Bazı yazarlar, bu
kayıtlı eserler dışında, muhtevaları hala iyice incelenmemiş el yazması
mecmualar içinde, es-Suyûtî'ye ait olan bazı eserlerinin gün ışığına
çıkma ihtimalinin yüksek olduğu düşüncesindedirler.²⁴

es-Suyûtî, kendi eserlerini şu altı bölümde kaydetmiştir²⁵:

1- Fennü't-Tefsîr ve Ta'allükâtühû ve'l-Kırâ'at (فن التفسير وتعلقاته (والقراءات

2- Fennü'l-Hadîs ve Ta'allükâtühû (فن الحديث وتعلقاته)

3- Fennü'l-Fıkıh ve Ta'allükâtühû (فن الفقه وتعلقاته)

4- el-Eczâ'ü'l-Müfrede fî Mesâ'ili Mahsûsa 'alâ Tertîbi'l-Ebvâb (الأجزاء المفردة في مسائل مخصوصة على ترتيب الأبواب)

5- Fennü'l-Arabiyye ve Ta'allükâtühû (فن العربية وتعلقاته)

6- Fennü'l-Usûl ve'l-Beyân ve't-Tasavvuf (فن الأصول والبيان والتصوف)

7- Fennü't-Târîh ve'l-Edeb (فن التاريخ والأدب)²⁶

es-Suyûtî'nin fennü't-târîh ve'l-edeb bölümünde zikrettiği eserlerin sayısı 40 civarındadır.²⁷ Bu sayı, Brockelman'ın ilaveleriyle 57'yi bulmaktadır.²⁸ Bunlardan en önemlileri şunlardır:

Hüsni'l-Muhâdara fî Ahbâri Mısır ve'l-Kâhire (حسن المحاضرة (في أخبار مصر والقاهرة

Müellifin kaydına göre otuz civarında eserden istifade etmek suretiyle hazırlanan *Hüsni'l-Muhâdara*, “Kâhire-i Mısır'ın mülûk ve ümerâ ve müellifin ve musannifin ve meşâyih ve husûsen hulefa-i Abbasiye ve Emeviyye ve bunların tasviri keyfiyetini zikreder bir tarihtir.”²⁹

Hüsni'l-Muhâdara, bir Mısır tarihi olmakla birlikte, Mısır'ın sadece siyasî tarihini anlatmakla kalmaz. Mısır'ın iklimi, idarecileri, bu ülkeyi ziyâret eden mühim ve meşhur zevat, muhtelif bina, mescid ve camileri, Mısır padişahlarının adetleri, asker talimcileri (mürebî-yi cünd), ziraat ve Nil nehrinin akış rejimiyle ilgili bilgilere de yer verilmiştir. Bunların dışında dünya ve İslam tarihinden kesitler, sahabe ve tabiin, ilim ve sanat erbabı, müctehidîn, huffâzü'l-hadîs, mezheb fakihleri, mutasavvıflar, müverrihler, şairler, kadılar, ölçü ve tartı birimleri hakkında da bilgi verilmektedir. Terceme ve tabakat bölümünde

kadınlara da yer ayrılmıştır. Eserde ayrıca Emevî, Abbâsî, Eyyûbî ve Memluk tarihinden, özellikle Memluk devletinin askerî durumu ve devlet teşkilatına ait çeşitli hizmetlerden (emir-i silah, emir-i candar, nakîbü'l-ceyş vb.) de bahsedilmiştir. Eserde zaman zaman şiirlere de yer verilmiştir.

Bu eserin biri Mahmûd b. Abdullah b. Muhammed el-Bağdâdî (Süleymaniye ktp., Esad Efendi, nr. 2115), diğeri Ahmed b. Süleyman el-Hanefî tarafından yapılan³⁰ iki Türkçe tercümesi vardır.³¹ Bu tercümenin TTK Kütüphanesinde bulunan H.1118 tarihli nüshasında, “muhâfız-ı mahrûse-i Mısır Abdurrahman Paşa, es-Suyûtî'nin teliflerinden olan *Hüs-nü'l-Muhâdara fî Ahbâri Mısır ve'l Kâhire* ismiyle müsemmâ kitâbına ittîlâ' buyurduklarında bu letâfet-engîz kitabın ibârâtında olan nice elfâz ve nice itnâb ile icâz ve nice istiâre ile mecâz olunmağın nef'-i âm olsun için Türkî lisâna tercümeğe terğîb buyurduklarında bu fakîr Ahmed b. Süleyman el-Hanefî emre inkiyâda bilâ iktidâr ve adem-i icâbetde bilâ ihtiyâr müsteînen Allahü'r-rahimü's-settâr şürû olundu” denilmektedir.³² Eserin muhtelif baskıları bulunmaktadır. (Kâhire, 186 (?) taşbasma; 1299, 1321, 1327)³³

Târîhu'l-Hulefâ (تاریخ الخلفاء)

Başta halifelerin biyografileri olmak üzere muhtasar bir İslâm tarihidir. Kendisinden önce yazılmış olan kitapların özetidir. Hz. Ebubekir zamanından başlayarak Milâdî 1497 yılına, kadar devam etmektedir. Kitap 1870, 1896 yıllarında Lahor'da, 1897 yılında Kalküta'da, 1887 (1305) yılında Kâhire'de, 1888 (1306) yılında Delhi'de, 1964 yılında Muhammed Muhyiddîn Abdülhamid'in tahkikiyle Kâhire'de basılmıştır. İngilizce tercümesi ise H. S. Jarrett tarafından 1881 yılında Kalküta'da yayınlanmıştır.³⁴ TTK Kütüphanesinde bu eserin H/1287 (1871) tarihli Türkçe bir tercümesi mevcuttur.³⁵

Nazmü'l-'Ikyân fî A'yâni'l-A'yân (نظم العقيان في أعيان الأعيان)

es-Suyûtî, küçük fakat değerli olan bu eserinde 200 civarında önemli şahsiyetin biyografisinden bahseder. es-Sehâvî'nin "ed-Dav'ü'l-Lâmi"'ni taklit ve şiddetle tenkit etmiştir. İçinde Şâm, Mısır, Irak, İran'da yaşamış meşhur erkek ve kadın idareciler ve âlimler hakkında bilgi verir. Philip Hitti tarafından 1927 yılında New York'da yayınlanmıştır.³⁶

*Buğyetü'l-Vu'ât fî Tabakâti'l-Luğaviyyîn ve'n-Nuhât (بغية
الرعاة في طبقات اللغويين والنحاة)*

Suyûtî'nin, Arap dilci ve nahivcileri hakkında kaleme aldığı en önemli eseridir. Gramer ve sözlük çalışmalarının başlangıcından X. yüzyıla kadar 2209 dil âliminin hâl tercümesini ihtiva eden Buğyetü'l-Vu'ât, bu alanın en önemli eserlerinden birisidir. Bu eser, Muhammed b. Abdillâh b. Humeyd (ö.1295/1878) tarafından "Mûlahhasu Buğyeti'l-Vu'ât" adı ile ihtisâr edilmiş olup müellif nüshası Haydarâbâd Âsafîye Kütüphanesi'nde bulunmaktadır. Çeşitli dünya kütüphanelerinde yazmaları bulunan Buğyetü'l-Vu'ât'ı ilk defa 1839 yılında Hollandalı müsteşrik A. Meursinge Latince açıklamalarla Leiden'de neşretmiştir. Daha sonra Muhammed Emin el-Hancî tarafından Kâhire'de (1326), sonra da 1964-1965 ve 1979 yıllarında Ebu'l-Fazl İbrahim tarafından yine Kâhire'de neşredilmiştir.³⁷

Tabakâtü'l-Müfessirîn (طبقات المفسرين)

İslâm tarihindeki büyük tefsir âlimlerinin hayatlarından bahseder. A. Meursinge tarafından 1829 yılında Leiden'de A. Meursinge tarafından basılmış, baskı 1960 yılında Tahran'da tekrarlanmıştır. es-Suyûtî'nin talebesi Ebû Bekr ed-Dâvudî tarafından esere ilâveler yapılmıştır. Bu eser de Ali M. Ali tarafından yılında Kâhire'de yayınlanmıştır. Eserin başka baskıları da mevcuttur.³⁸

Tabakâtü'l-Huffâz (طبقات الحفاظ)

ez-Zehebî'nin “*Tezkiretü'l-Huffâz*” adlı eserinin zeylidir. Başta sahabe ve tâbi'în olmak üzere hadisçilerden hâfız derecesinde olanların hayatlarından bahseder. F. Wüstenfeld tarafından 1833-1834 yıllarında Göttingen'de, Ali M. Ömer tarafından 1973 yılında Kâhire'de neşredilmiştir. Bu eserin ilaveli redaksiyonu talebesi ed-Dâvûdî tarafından meydana getirilmiş, bu redaksiyon Beyrut'ta yayınlanmıştır.

el-Vesâ'il ilâ Ma'rifeti'l-Evâ'il (الوسائل إلى معرفة الأوائل)

es-Suyûtî'nin bu küçük eseri, Câhiliyye ve İslâm devirlerinde, bir şeyi veya bir işi ilk defa yapanlar hakkında telif edilmiş önemli bir eserdir. O, bu eserinde Ebû Hilâl el-Askerî (ö. 395/1005)'nin *Kitâbü'l-Evâ'il*'ini ihtisar etmiş onu güzel bir şekilde düzenleyerek bazı ilavelerde bulunmuştur. R. Gosche tarafından 1867 yılında Halle'de, neşredilen eserin muhtelif yazarlar tarafından yapılan başka neşirleri de mevcuttur.³⁹

Lübbü'l-Lübâb fî Tahrîri'l-Ensâb (لب اللباب في تحرير الانساب)

İbnü'l-Esîr'in “*el-Lübâb fî Tahrîri'l-Ensâb*” adlı eserinin ilaveli muhtasarıdır. P. J. Weth tarafından 1830-1832 yıllarında Leiden'de neşredilmiştir. Eserin başka baskıları da mevcuttur.

Hüsni'l-Muhâdara ve Kevkebü'r-Ravza (حسن و كوكب الروضة)
(المحاضرة)

Kâhire'nin güneyindeki Ravza Adası'nın tarihi hakkında bilgi verir. Eser 1489'da kaleme alınmıştır. Eserde el-Makrîzî'den alıntılar yapılmıştır.⁴⁰ Şehabeddin Tekindağ, coğrafî ve tarihî topografya ile ilgili eserler arasında saydığı bu eserin bir nüshası Nuruosmaniye Ktp. Arap. yaz. nr. 3104'te bulunmaktadır.⁴¹

eş-Şemârih fi İlmi't-Târîh (الشماریخ فی علم التاریخ)

Bu küçük risâle, İslamî takvimin başlangıcı olarak hicretin kabul edildiğini ve hicrî takvimin ilk ayının Muharrem olduğundan ve diğer hicrî ay adlarının manalarından bahsedilmektedir.⁴²

es-Suyûtî'nin tarihe dair diğer eserlerinden bazıları şunlardır:

*Bedâ'i'z-Zuhûr fi Vekâyi'i'd-Duhûr (بدائع الزهور فی وقائع الدهور)*⁴³

*el-İtkan fi Ulûmi'l-Kur'ân (الاتقان فی علوم القرآن)*⁴⁴

*Matlabü'l-Edîb (مطلب الادیب)*⁴⁵

Tabakâtü'l-Küttâb (طبقات الكتاب)

Târîhu Asyût (تاریخ أسیوط)

Tebyüzü's-Sahîfe bi Menâkıb[i'l-İmâm] Ebî Hanîfe (تبیيض الصحيفة بمناقب (الإمام] أبي حنيفة

Tezyînü'l-Memâlik bi Menâkıbi'l-İmâm Mâlik (تزيين الممالك بمناقب الإمام مالك

el-Müneccem fi'l-Mu'cem (المنجم فی المعجم)

Dürri's-Sahâbe fi men Dehale Mısr mine's-Sahâbe (در السحابة فی من دخل مصر من الصحابة

Ref'ü'l-Be's 'an Beni'l-Abbâs (رفع الباس عن بني العباس)

İlmî şahsiyeti ve İslam Tarihciliği Bakımından Önemi

es-Suyûtî, hesap ve mantık hariç⁴⁶, muhtelif ilimlerdeki salâhiyetinden mağrûrâne bir şekilde “tefsîr, fıkıh, hadîs, nahiv, me‘ânî, beyân, bedî‘î ilimlerinde derin bilginlerden biri oldum. İlimdeki seviyem, üstatlarıma üstüne çıktı. Yalnız Şeyhü'l-İslam el-Bulkînî fıkhıta benden üstündür” şeklinde ifade etmiştir.⁴⁷ “Kendi ilmini Nil nehrine, diğer âlimlerinkini ise, Nil nehrinin kanallarına” benzeten es-Suyûtî, bu yüksek ilmi sayesinde içtihat derecesini kazandığını söylemektedir.⁴⁸ Başka bir ifadesinde de muhtelif ilimlerdeki vukufuna atıf yapar-

rak “benim ilmim, dalgaların çarpışmasıyla meydana gelen deniz gibidir” demektedir.⁴⁹ Hz. Peygamberlerle rüyada veya uyanırken görüştüğü, kendisinin IX. asrın müceddidi olduğu iddiaları da bu mağrûrâne tutumunun örnekleridir.⁵⁰

es-Suyûtî’nin bu tutumu, başta es-Sehâvî olmak üzere birçok alim tarafından şiddetle tenkit edilmesine sebep olmuştur.⁵¹ Yukarıda belirtilen hususlar dışında ona yöneltilen en ciddi tenkidlerin başında, eserlerinin çoğunun, uzun araştırmalar mahsulü olan terkîbî telifler olmayıp, çeşitli kaynaklardan iktitâf veya intihâl suretiyle derlenmiş eserler olduğu iddiası gelmektedir. es-Suyûtî’ye muhtelif konularda şiddetli tenkidler yöneltilmiş olan es-Sehâvî, “Mahmûdiye ve diğer kütüphanelerden bir çok nâdir eserler alarak bunları biraz değişik ifade ve tertip ile kendisine mal ettiğini” belirtmek suretiyle onu tenkid etmiştir.⁵² Bazı yazarlar ise onun birçok eserini öğrencileri görevlendirerek onlara hazırlattığı, öğrencileri tarafından hazırlanan metinlere küçük ilaveler yaptıktan sonra kendi eseriymiş gibi takdim ettiğini iddia etmişlerdir.⁵³

Ancak birçok yazar, bu mütâla’anın es-Suyûtî’nin bütün eserlerine teşmil edilmesinin ve buradan hareketle onun ilim âlemindeki yerinin sorgulanmasının yersiz olduğu düşüncesindedirler. Nitekim devrinin telif tarzı göz önünde bulundurulacak olursa, es-Suyûtî’nin başkalarının eserlerinden serbestçe istifade etmiş olması tabii karşılanmalıdır. Mustafa Ziyâde, müellifin ilmî ahlakına dikkat çekmek suretiyle, es-Sehâvî’nin ifrata ulaştırdığı bu tür iddiaların pek yerinde olmadığı görüşündedir. Aynı yazar bu tür eleştirilerin el-Makrizî, İbn Tağriberdî ve birçok müellif için de yapıldığını hatırlatarak⁵⁴, döneme ait bir yaklaşım olarak değerlendirmektedir.⁵⁵ Bunun yanında, es-Suyûtî’nin iktitâf yoluyla, günümüze kadar muhafaza edilememiş

birçok eseri ve bunların münderecâtını günümüze ulaştırmış olması da önemli bir kazanç olarak değerlendirilebilir.⁵⁶

Müellifin, sadece eserlerine değil, kişiliğine yönelik tenkidler yapıldığı da görülmektedir. Nitekim onun özellikle mağrûrâne tavrının, eserlerine yönelik eleştirileri doğuran unsurlardan biri olduğu söylenebilir. Ancak Mustafa Ziyâde'nin ifadesiyle “huysuz ve asabî” bir yapıya sahip olan es-Suyûtî'nin, muârizlarına karşı ustalıkla cevap verdiği, hatta iddiaya göre bazı muhaliflerinin tenkitlerine bir gecede bir kitap yazdığı söylenmektedir.⁵⁷

Bütün bunlara rağmen es-Suyûtî'nin, henüz hayatta iken, Hicaz, Şam, Hind, Yemen ve Osmanlı Devleti sınırları içerisindeki birçok İslâm beldesinde eserleri şöhret bulduğu görülmektedir. Özellikle Osmanlı ülkesi ve Hindistan'daki medreselerde eserlerinden bazıları temel kaynak olarak okutulmuş, ulema sınıfının müracaat kitapları arasında yer almıştır. Bunun sonucu olarak teliflerinden bazılarının başka dillere ve bu arada Türkçeye de tercüme edildiği görülmektedir.

es-Suyûtî'nin izzet-i nefsine düşkünlüğü ve gururu sebebiyle kimseden ihsan ve caize talebinde bulunmadığı, kendisine tevdi' edilen her türlü mal ve eşyayı dahi kabul etmeyip ilim haysiyetini çok üstün tuttuğu bilinmektedir. Nadir olmakla beraber, geçim sıkıntısı çektiği günlerde bile, hayli zengin olduğu belirtilen kütüphanesindeki kitaplarından bazılarını satmağı tercih ederek çağının büyüklerinden gelen hediyeleri kabule yanaşmadığı malûmdur. Vefatından sonra terekesini kaydetmek üzere Sultan Kansuh el-Gavrî'den izin istendiğinde şu cevabı vermiştir: “es-Suyûtî hayatta iken bizden bir şey aldı mı ki, biz de onun terekesine el koyalım.”^{58*}

¹ es-Suyûtî (el-Hâfız Celâlî'd-dîn Abdu'r-Rahman es-Suyûtî), *Hüsnü'l-Muhâdara fî Ahbâri Mısr ve'l-Kâhire*, I, (Tahkik: Muhammed Ebu'l-Fazl İbrahim), 1387 (1967), s.336.; *Hüsnü'l-Muhâdara fî [Ahbari] Mısr [ve'l-Kâhire Tercümesi*, (Muharrir ve mütercimi: Ahmed b. Süleyman el-Hanefî), TTK Ktp. Yazma, Nr. 688., va.121.; es-Sehâvî (Şemsü'd-dîn Muhammed b. Abdurrahman es-Sehâvî), *ed-Dav'ü'l-Lâmî li-Ehli'l-Karni't-Tâsi*, IV, Beyrut 1412 (1992), s.65.; İbnü'l-İmâd el-Hanbelî el-Dımaşkî, *Şezerâtü'z-Zehab fî Ahbâri Men Zehab*, X, (Tahkik: Abdulkadir el-Arnaût-Mahmud el-Arnaût), (Dâru İbni Kesîr), Beyrut 1414 (1993), s.74-75.; Ömer Rıza Kehhâle, *Mu'cemü'l-Mü'ellifin*, II., (Müessesetü'r-Risâle), Beyrut 1993., s.82.; Hayrî'd-dîn ez-Ziriklî, *el-'Alâm, Kâmûsu Terâcim*, III, Beyrut 2002, s.301.; R. Irwin, "al-Suyûtî (849-911/1445-1505)", *Encyclopedia of Arabic Literature*, II., (Edited by Julie Scott Meisami, Paul Starkey), Routledge, New York, 1999., s.746.; Eric Geoffroy, "Suyuti, al-, 'Abd al-Rahman", *Medieval Islamic Civilization An Encyclopedia*, Volume 1, (Ed. Josef W. Meri), Routledge, New York, 2006., s.784-785.; Süleyman Tülüçü, "Celâlüddîn es-Suyûtî, Hayatı ve Eserleri", *Diyanet İlmî Dergi*, XXX/2 (Nisan-Mayıs-Haziran 1994), s.3-4. [es-Suyûtî'nin, babası Kemaleddîn'in kütüphanesinde doğduğuna dair bilgiler vardır. Rivayete göre kendisi de bir âlim olan es-Suyûtî'nin babası, hamile eşini bir kitap alması için kütüphaneye göndermiş ve es-Suyûtî'nin doğumu bu sırada gerçekleşmiştir. Bu yüzden müellife "İbnü'l-Kütüb" dendiği de olmuştur (Elisabeth Sartain, *Celâleddin Suyûtî: Hayatı ve Eserleri*, (Çev. Hasan Nureddin) İstanbul 2002., s.14-15.; Enbiya Yıldırım, "Suyûtî'ye Yöneltilen Suçlamalar (Sehâvî-Suyûtî Çekişmesi Bağlamında)", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, X/2, (2006), s.154.)]

² es-Suyûtî, *Hüsnü'l-Muhâdara*, I, s.336.; *Hüsnü'l-Muhâdara Tercümesi*, va.121.; Muhammed Mustafa Ziyâde, *Müverrihun fî Mısrî fi'l-Karnü'l-Hâmîs Aşere el-Milâdî el-Karnü't-Tâsi 'i'l-Hicrî*, Kâhire 1949., s.56.

³ Eski İsmi Lykolis olan Asyut/Usyut, Kuzey Mısır'da Nil nehrinin batı sahilinde bulunan önemli bir şehir olup, Plotinus, Kopz Azizi Johannes ve Ortaçağ İslam dünyasında birçok tanınmış kadı, tacir, muhtesib vb yetiştirmiştir (C.H. Berker, "Suyût/Asyut/Usyût", *İA.*, XI, İstanbul 1993, s.257-258.)

⁴ Kemâleddîn Ebû Bekir'in doğum tarihi kesin olarak bilinmemektedir. es-Suyûtî'ye şiddetli tenkitler yönelten es-Sehâvî, es-Suyûtî'nin babasının doğum tarihini bilmemesini ona karşı kullanmış ve Kemâleddîn Ebû Bekir'in doğum tarihini 1402 (804) olarak belirtmiştir (es-Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-Lâmî*, XI, s.72.)

⁵ es-Suyûtî, *Hüsnü'l-Muhâdara*, I, s.336.; *Hüsnü'l-Muhâdara Tercümesi*, va.121.; Kehhâle, *Mu'cemü'l-Mü'ellifin*, I, s.444.; Ziyâde, a.g.e., s.56.; Abdulkadir Karahan, "es-Suyûtî", *İA.*, XI., MEB Yay., İstanbul 1993, s.258.

⁶ *Hüsnü'l-Muhâdara Tercümesi*, va.121.; Şemseddin Günaltay, *İslam Tarihinin Kaynakları-Tarih ve Müverrihler*, İstanbul, 1991., s.394.; Ramazan Şeşen, *Müslümanlarda Tarih-Coğrafya Yazıcılığı*, İstanbul 1998, s.226, Günaltay, aynı yer.

⁷ es-Suyûtî, *Hüsnü'l-Muhâdara*, I, s.336.; *Hüsnü'l-Muhâdara Tercümesi*, va.121.; es-Suyûtî, *Nazmü'l-'Ikyân fi 'Ayâni'l-'Ayân*, [el-Mektebetü'ş-Şâmîle], I, s.34.; es-Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-Lâmî*, XI, s.73.; Kehhâle, *Mu'cemü'l-Mü'ellifîn*, I, s.444.; Ziyâde, a.g.e., s.57.; Jean-Claude Garcin, "Histoire, opposition politique et piétisme traditionaliste dans le Husn al-Muhâdarat de Suyûtî," *Annales islamologiques*, 7 (1967), s.34-35.

⁸ es-Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-Lâmî*, IV, s.65.; Garcin, a.g.m., s.35.; Ziyâde, a.g.e., s.57.

⁹ es-Suyûtî, *Hüsnü'l-Muhâdara*, I, s.337.; *Hüsnü'l-Muhâdara Tercümesi*, va.121.; es-Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-Lâmî*, IV, s.65-66.; İbnü'l-'Îmâd, *Şezerâtü'z-Zeheb*, X, s.75.

¹⁰ es-Suyûtî, *Hüsnü'l-Muhâdara*, I, s.337.; *Hüsnü'l-Muhâdara Tercümesi*, va.121.; Ziyâde, a.g.e., s.59.

¹¹ es-Suyûtî, *Hüsnü'l-Muhâdara*, I, s.339.; İbnü'l-'Îmâd, *Şezerâtü'z-Zeheb*, X, s.75-76.

¹² es-Suyûtî, *Hüsnü'l-Muhâdara*, I, s.338.; *Hüsnü'l-Muhâdara Tercümesi*, va.122.; Hamid Vehbi, *Meşâhir-i İslâm*, İstanbul, Cüz 45., 1301 (1881), s.1420.

¹³ es-Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-Lâmî*, IV, s.66-67.; İbnü'l-'Îmâd, *Şezerâtü'z-Zeheb*, X, s.76.; Kehhâle, *Mu'cemü'l-Mü'ellifîn*, II., s.82.; Ziyâde, a.g.e., s.59-60.; Garcin, a.g.m., s.35-36.; Sartain, a.g.e., s.36-39.; Yıldırım, a.g.m., s.160.; Geoffroy, a.g.m., s.784-785.

¹⁴ Böyle bir görev tevcihinin İslam âleminde bir tek örneği vardır. O da Eyyubiler döneminde Taceddin İbnü'l-E'az'dır (Ziyâde, a.g.e., s.66.).

¹⁵ Garcin, a.g.m., s.36-37.; Ziyâde, a.g.e., s.65-66.

¹⁶ Tasavvuf ehlinin es-Suyûtî'ye karşı bu tavrına rağmen tasavvufa olan ilgisini engellememiştir (Irwin, a.g.m., s.746).

¹⁷ Hayatından endişe eden es-Suyûtî, fetva ve ders vermeyi kesmiş, evinin pencerelerini dahi kapalı tutmuştur (es-Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-Lâmî*, IV, s.69-70.; İbnü'l-'Îmâd, *Şezerâtü'z-Zeheb*, X, s.76.; Ziyâde, a.g.e., s.68.).

¹⁸ Rivayete göre es-Suyûtî Ravza'da iken, Sultan el-Gavfî ona bir hizmetçi ve bin dinar gönderir. es-Suyûtî, bin dinarı reddettiği gibi hizmetçiyi de alıp azat eder. Sultanın elçisini de "bundan böyle bizim yanımıza, bir hediye ile gelmeyesin. Allah Teâlâ bu gibi şeylerden bizleri müstağni kılmıştır" gönderir (İbnü'l-'Îmâd, *Şezerâtü'z-Zeheb*, X, s.76.; Karahan, a.g.m., s.269.)

¹⁹ İbnü'l-'Îmâd, *Şezerâtü'z-Zeheb*, X, s.78-79.; Kehhâle, *Mu'cemü'l-Mü'ellifîn*, II, s.82.; ez-Ziriklî, *el-'Alâm, Kâmûsu Terâcim*, III, s.301.; Ziyâde, a.g.e., s.68.; Garcin, a.g.m., s.37-38.; Sertain, a.g.e., s.79.; Karahan, a.g.m., s.259-260.; Şeşen, a.g.e., s.226-227.; Günaltay, 395-396.; Geoffroy, a.g.m., s.785.

²⁰ Karahan, a.g.m., s.260.

²¹ es-Suyûtî, *Hüsnü'l-Muhâdara*, I, s.339-344.; *Hüsnü'l-Muhâdara Tercümesi*, va.122.

²² C. Brockelman, *Geschichte der Arabischen Litteratur*, (GAL), II, Zweiter Supplementbant, Lieferung, Leiden 1937., s.179-198.

- ²³ es-Suyûtî'nin eserlerinin sayısı hakkındaki görüşler için bkz., es-Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-Lâmî*, IV, s.66.; İbnü'l-İmâd, *Şezerâtü'z-Zeheb*, X, s.76.; Kehhâle, *Mu'cemü'l-Mü'ellifîn*, II, s.83.; ez-Ziriklî, *el-'Alâm*, III, s. 301-302.; Hamid Vehbi, *Meşâhir-i İslâm*, Cüz 45, s.1428.; Karahan, a.g.m., s.260.; Yıldırım, a.g.m., s.163-164.; Irwin, a.g.m., s.746.; Tülücü, a.g.m., s.6-16.
- ²⁴ Karahan, a.g.m., s.260.; Yıldırım, a.g.m., s.164.
- ²⁵ es-Suyûtî, *Hüsnü'l-Muhâdara*, I, s.339-344.; *Hüsnü'l-Muhâdara Tercümesi*, va.122-125.
- ²⁶ Karahan, "fennü't-târîh ve'l-edeb" bölümünü Brockelman'ın eklediğini söylese de bu bölüm "Hüsnü'l-Muhâdara"da mevcuttur (es-Suyûtî, *Hüsnü'l-Muhâdara*, I, s.344.; *Hüsnü'l-Muhâdara Tercümesi*, Va.124.)
- ²⁷ es-Suyûtî, *Hüsnü'l-Muhâdara*, I, s.344.
- ²⁸ Brockelman, GAL, II, s.195-198.
- ²⁹ *Hüsnü'l-Muhâdara Tercümesi*, va.1.; es-Suyûtî, *Hüsnü'l-Muhâdara*, I, s.3.; Ziyâde, a.g.e., s.64.
- ³⁰ Bu eserin bir nüshası Süleymaniye ktp., Damad İbrahim, nr. 910'de diğer bir nüshası ise TTK Ktp, Yazma, Nr.688'de bulunmaktadır.
- ³¹ Karahan, a.g.m., s.263-264.; Şeşen, a.g.e., s.227.; Günaltay, a.g.e., s.397 dn.
- ³² *Hüsnü'l-Muhâdara Tercümesi*, va.2.; Eser hakkında ayrıca bkz., Garcin, a.g.m., s.40-88.
- ³³ Karahan, a.g.m., s.263.
- ³⁴ Karahan, a.g.m., s.263.; Şeşen, a.g.e., s.227-228.; Günaltay, a.g.e., s.396.
- ³⁵ TTK Ktp. Yazma, Nr.100.
- ³⁶ Şeşen, a.g.e., s.228.
- ³⁷ Tülücü, a.g.m., s.10-11.
- ³⁸ Tülücü, a.g.m., s.7.
- ³⁹ Tülücü, a.g.m., s.12.
- ⁴⁰ Ziyâde, a.g.e., s.64.
- ⁴¹ Tekindağ, a.g.e., s.14.
- ⁴² Ziyâde, a.g.e., s.64.
- ⁴³ Umumî bir dünya tarihi olup muhtelif neşirleri vardır (Şeşen, a.g.e., s.228-229.; Karahan, a.g.m., s.260-263.; Günaltay, a.g.e., s.396-397.; Tülücü, a.g.m., s.11.).
- ⁴⁴ es-Suyûtî'nin Kur'an ilimleri sahasında en önemli eseri olup ilk defa Sprenger'in bir tahlili ile birlikte Mawlawi Basheeroodeen ve Noor-ool-Haqq tarafından neşredilmiştir. Daha sonra birçok kere basılan bu eserin Türkçe tercümesi de mevcuttur (es-Suyûtî, *el-İtkân fî Ulûmi'l Kur'ân*, (Tahkîk.Merkezü'l-Dırasatı'l-Kur'âniyye), Medine-i Münevvere 1426., (Türkçe terc. *Kur'an İlimleri Ansiklopedisi*, I-II, (Çev: Sakıp Yıldız-Hüseyin Avni Çelik), İstanbul 1987.) Eserin mukaddimesinde, müellifin terceme-i hâli de bulunmaktadır.
- ⁴⁵ Şehabeddin Tekindağ, Köprülü ktp. Arap. yaz., nr. 1391'de bulunan bu eserin ilk defa kendisi tarafından kullanıldığını söylemekle beraber eser hakkında fazla bir bilgi vermemiştir (Tekindağ, a.g.e., s.9.).

⁴⁶ es-Suyûtî'nin ifadesine göre hesap en zorlandığı ilimdir ve çabasına rağmen bu ilmi öğrenemez. Hatta hesabla ilgilendiği zaman bir taşıyormuşçasına zorlandığını söyler (es-Suyûtî, *Hüsnü'l-Muhâdara*, I, s.338-339.). Ziyâde'nin naklettiğine göre de "tahsil yıllarında mantıkla ilgili bir kitap okumuş ve bundan sonra kalbinde -Allah tarafından- mantık ilme karşı isteksizlik uyanmıştır. Dahası İbnü's-Salah'ın bu ilmin haram olduğuna dair bir fetvasını öğrenmiş ve neticede mantık ilmini terk etmiştir (Ziyâde, a.g.e., s.58.; Geoffroy, a.g.m., s.785.). es-Sehâvî ise müellifin bu ifadelerini bir itiraf olarak nitelendirir ve onun belâdetine (budalalığına) delil olarak gösterir (es-Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-Lâmî*, IV, s.67.).

⁴⁷ es-Suyûtî, *Hüsnü'l-Muhâdara*, I, s.338.; *Hüsnü'l-Muhâdara Tercümesi*, va.122.; Ziyâde, a.g.e., s.58.

⁴⁸ Müçtehidlik meselesi, ona yöneltilen eleştirilerden biridir. es-Sehâvî'ye, o "kendi iddiasına kendisini inandırabilmek için içtihadı basitleştiren tek mu-sannif"tir. "Onun içtihadı, hatasını örtmeye yöneliktir." şeklinde tenkid etmektedir (es-Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-Lâmî*, IV, s.67-68.)

⁴⁹ es-Suyûtî'nin eserlerinde geçen buna benzer ifadeler için bkz, Yıldırım, a.g.m., s.160-162.

⁵⁰ Bunlar için bkz., Yıldırım, a.g.m., s.168-173.; Geoffroy, a.g.m., s.785.

⁵¹ Sartain, a.g.e., s.40-56. [Sartain, es-Suyûtî'nin şiddetle tenkid edilmesini, mağrurane tutumuna bağlamıştır. Ona göre es-Suyûtî biraz mütevazı bir âlim olsaydı bu kadar şiddetle tenkid edilmeyebilir (Sartain, a.g.e., s.55.)]

⁵² es-Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-Lâmî*, IV, s.68-69.

⁵³ Bu konudaki değerlendirmeler için bkz. Yıldırım, a.g.m., s.163-168.; Irwin, a.g.m., s.746.

⁵⁴ Bu dönemde görülen bazı intihal suçlamaları için bkz., Yıldırım, a.g.m., s.168-169.

⁵⁵ Ziyâde, a.g.e., s.60.

⁵⁶ Ziyâde, a.g.e., s.65.; Ayrıca bkz, Sartain, a.g.e., s.82 vd.; Karahan, a.g.m., s. 263.

⁵⁷ Ziyâde, a.g.e., s.62.

⁵⁸ Karahan, a.g.m., s. 263.

* [Garcin'in Fransızca makalesinin tercümesinde yardımına müracaat ettiğim Fransızca Okutmanı Faruk Tavşancıoğlu ile Arapça kaynaklarının temini ve tercümesinde yardımcı olan Dr. Muhammed Hekimoğlu ve Hasan Hüseyin Güneş'e müteşekkirim.]